

МЕА СУПЛА¹

З французької переклав Петро ТАРАЩУК

ВІД РЕДАКЦІЇ. Есе Л.-Ф. Селіна «Меа супла», написане після подорожі письменника в СРСР 1936 р., свідчить про його прозорливість, здатність до узагальнення малопомітних або ретельно приховуваних фактів, і, головне, про вміння протистояти умонастроєм, поширеним тоді, а по суті панівним серед тодішньої західної інтелігенції. Ось як писала про це Н. Берберова у своїх мемуарах «Курсив мій»: «У той час в усьому західному світі не існувало жодного видатного письменника, який був би «за нас», тобто який висловився б проти переслідувань інтелігенції в СРСР, проти репресій, проти радянської цензури, арештів, процесів, закриття журналів, проти залізного закону соціалістичного реалізму, за непокору якому йшло фізичне винищення російських письменників... Кумир молоді Жан Кокто писав: «Диктатори сприяють протестові в мистецтві, без протесту мистецтво вмирає». Хотілося запитати: а як щодо кулі в потилицю?» Звичайно, йдеться тут не тільки про письменників, та й не лише про російських. Л.-Ф. Селін зумів за вивісками потьомкінських селищ розгледіти жахи сталінізму і на повен голос сказати про це — тобто зробив те, на що не зважилися й не спромоглися ані Б. Шоу, Г. Уелс, Р. Роллан, Л. Арагон, П. Елюар, А. Барбюс, Т. Драйзер, Е. Сінклер, С. Льюїс, Т. Манн, Л. Фейхтвангер, Ж. П. Сартр, ані десятки інших уславлених письменників світу, які, живучи в демократичному суспільстві і тішачись його благами, внесли хто більшу, а хто меншу лепту у звеличення сталінського режиму та його «небувалого експерименту». «Цинік і капітулянт» Селін виявився автором чеснішим і правдивішим від патентованих «борців проти буржуазної реакції» та «співців світлого майбутнього».

Як бути щирим, у комунізмі приваблює те, що, власне, становить його величезну перевагу: він нарешті зриває з Людини маску! Не залишає їй жодних «виправдань». Адже цілі сторіччя людина дурила нас, ошукувала, фальшувала інстинкти, вигадувала страждання й прекрасні наміри... І обернула нас на мрійників про щастя... Нєсила навіть збагнути, скільки брехні згромадила та недоумкувата істота, — розкрити таку таємницю годі! І вона завжди пильнує, завжди ретельно прикривається своїм величезним алібі: «Корінь зла — в експлуатації людини». Це твердження неспростовне, мов донос. І тоді людина — мученик невітської системи, справжнісінький Ісус!..

«Я, і ти, і він — ми всі експлуатовані!»

Та ошуканству настав кінець! Годі коритися страхові! Пролетарю, розбий свої кайдани! Одурені, підведіться! Старому треба покласти край! Пролетарю, нехай нарешті тебе побачить! Твоє скромне лице! Нехай тобою захоплюються! Нехай тебе вивчають — від голови до п'ят!.. Нехай тобі відкриють твою поезію, щоб нарешті було можна досхочу любити тебе задля тебе самого! Так буде краще, хай йому біс, безперечно краще! А найкраще — як узятись одразу! Смерть панам! Не барімося! Нехай виздиhaють ті смердючі покидьки — усім гуртом або й по-одиноці! Тільки pronto, subito, recta!² Не даймо ні хвилинки милосердя — тільки смерть, лагідну чи жорстоку! Та мені начхати на них! Я аж тремчу, такий збуджений! Ні за які гроші не треба з ними миритися! Шакалюг — до падла! У клоаку! Чого нам баритися? Невже ті паскуди бодай колись відмовлялись від найменшої жертви задля Його Величності Прибутку? А дзуськи вам, дзуськи, такого не траплялося ніколи! Хто там плентається позаду? Ану дайте їм кокаїну! Як треба, нічим не гребуйте! Адже це боротьба!.. Тут придається будь-який підступ. А честь? Дарма, їм бракує навіть кумедності! Вони ще нікчемніші й тупіші, ніж природа! Їх треба перекинути догори дригом — отоді й порегочемо!

¹ Моя провина (латин.).

² Швидко, мерщій, одразу! (Ісп.)

© Петро Тара щук, 1999, переклад.

Привілейовані,— як на мене, то, присягаюсь, я й сльозинкою малою не розчулюсь над вашим мерзенним падлом!.. Ох, так і треба! А може, зачекати? Та годі зволікань! Не переймаймося жалем! Не пролиймо й сльозини! Не зітхаймо! То все пусте! Отже, зроблено! Ми наче молимося Богородиці. А їхні передсмертні корчі нам утіха, ми насолоджуємось, мов гурмани. Цього я й прагнув! І тепер для мене все гаразд!..

Уб'ю тебе, паскудо, серед ночі!
Розкриєш чорні діри, а не очі!
Душа стрибне, як сука, піде вгору!
Й подякуєш за поміч мою скору
У крематорії любителів покорі!

Ці веселі рядки розвалюють мені голову! Я роздаю їх усім задурно, ще й музику на додачу! Наступна арія — «Гімн бойні»,— просто чудова!..

Гаразд, нехай ідуть сюди!
І ще, і ще, які гарненькі!
Ідуть та йдуть...

Отак колись у давнину співали наші веселі мостовики! Топчімо! Топчімо! Роздушімо її, ту прокляту заразу! Треба знищити все поріддя! З біблійних часів нас не карала сила, більш підступна, несправедлива й загребуша, ніж мерзенна буржуазія. Другого такого підступного, деспотичного, зажерливого, хижого й лицемірного класу нема! Скільки в ньому дурного моралізаторства! Плаксивої нечутливості! В нього не серце — грудка. І невже є клас іще зажерливіший? Ще ласіший до привілеїв? Цього не може бути! Невже є ще лихіший і мертвотніший клас? Ще нікчемніший і хапливіший до багатства? Невже існує абсолютна гидь?

Хай живе Петро І! Хай живе Людовік XIV! Хай живе Фуке!³ Хай живе Чингісхан! Хай живе Бонно!⁴ І вся його зграя! І решта також! Проте Ландру⁵ виправдовувати не можна! Адже буржуазія — вся така, як Ландру! А це вже справді засмучує. Як невігойна рана. Як на мене, революціонери дев'яносто третього року — просто лакузи... Нестеменні й навіжені лакузи! Письменні лакеї, що якогось вечора вдерлись до замку і, не тямлячись од хижості, скаженіючи з заздросців, грабували, вбивали, вмошувались у чужих покоях і рахували цукор, прибори і простирадла... Рахували все! Рахують і досі... Їм вічно несила зупинитись. Гільйотина стала для них вікном видачі. Вони рахуватимуть грудки цукру аж до

³ Фуке Нікола (1615 — 1680) — генеральний прокурор Паризького парламенту (суду), управитель маєтків Мазаріні, а з 1653 р. — суперінтендант фінансів. Людовік XIV ув'язнив цього зажерливого й пихатого урядовця за розкрадання державного майна.

⁴ Бонно Жозеф (1876 — 1912) — злочинець, його банда грабувала банки, по-звірячому вбиваючи службовців. Застрелений під час арешту.

⁵ Ландру Анрі Дезіре (1869 — 1922) — злочинець, 1919, р. його було заарештовано і звинувачено в убивстві десяти жінок і одного хлопця. Обіцяючи одружитись, заманював жінок, убивав і спалював їх. Страчений.

Хто залаたє знешну свитину комунізму?

Чи є бажані на третю світову?

О
Б
Л
И
Ч
А

С
В
І
Т
У

могили! Грудочки їх зачаровують, їх можна вбити просто за цією роботою. Вони завжди на кухні — щоб нічого нічого не пропало! Всі їхні розумаки — нікчемі, що, корячись безладним, миттєвим почуттям, хиляться то вліво, то вправо; в глибинах своїх паскудних душ вони запеклі консерватори і спроможні лише друкувати видавцем закручені міркування; в них сила потайних і підступних думок. Таж од них нудить, мов подивився на патоку! Вони простуватимуть, куди їм заманеться, зачуваючи щедрі прибутки, помічаючи вдалині трибуни... Звісно, їм несила надолужити незмірне глупство, лиснючий леп людського бидла!.. Вони лише множать паскуд... Тож у клоаку цих покидьків! Хай нам про них навіть не згадують! А ті, що ми їх бачимо в себе, такі самі — натхненні «сповборники справедливості» за сімдесят п'ять тисяч франків на рік.

Ставати за теперішніх часів на бік народу — це забезпечити собі ласий шматок на майбутнє. Так само, як бути бодай трохи євреєм — значить, мати життя, ще й з єлеєм. Ці істини і дурень зрозуміє.

У чому полягає різниця — адже я її зовсім не бачу між будинком культури і Французькою академією? І там, і там ті самі нарцисизм, обмеженість, безсиля, балачки й нікчемність. Хіба, може, трохи інші штампи — оце й усе. І там, і там однаково звеличуються, виставляються, без угаву торочать про одне.

Невже перед нами велике очищення? І воно відбудеться всього за місяць! Навіть за кілька днів! Ох! Ще б пак! Однісінька мить — готово! Тіштесь! Радійте!

Зрештою, попхнути буржуазію неважко. Неважко навіть вибити до ноги весь клас. Адже пруться лише в одчинені, та ще й як поточені шашелем двері. Розстріляти привілейованих — це ж легше, ніж вибити люльку!.. Це ж честь і слава! Пречудовий реванш найпригнобленіших! Тисячу разів справедливе відшкодування! Всі гнані й голодні надолужать своє! Окей!

Падлюки! Їх уже можна так узивати. Час настав! І все абсолютно справедливе, навіть кров!..

Багатіям ми пустимо кров!

Та-та-та,

Та-та-та!

Свинцем нашігуємо зад!

Хай живе грім гармат!

Бум-бім!

Нарешті — ось де найголовніше! Вчинено нечуване добро — перед нами звільнений Пролетар! Це йому, безперечно, належать усі інструменти, все, що гуде і гупає, від дудки до барабана!.. Заводики, копальні й грошенята! Прибутки і банки! Иди бери! Йому належать сади й городи! І, зрозуміло, каторга! Нумо пиймо на радощах чарочку! Смерть усім! Ми ж тепера самі! Задираймо кірпу! Пролетар надалі матиме все, мов худоба... Шахтарику, шахта належить тобі! Спускайся! Ти вже ніколи не страйкуватимеш! Ти вже ніколи не нарікатимеш! Навіть коли заробиш щербату копійчину, вона вся дістанеться тобі!

Що ж, признаймося, від такого аж верне. Таж лакеї смердять. У простолюду свинячі вподобання... Але це гріх прощених, можна ще все поправити! Але тут

О
Б
Л
И
Ч
Ч
Я

Голос із Куби.

Зігмунд ФРОЙД.

С
В
І
Т
У

ураз постають усі нищі інстинкти п'ятитисячолітнього рабства... І, зарази, миттю здобувають свободу, почуваються ліпше, ніж будь-коли. Я не вірю, не вірю! Бути великою жертвою історії ще не означає бути янголом!.. Не означає, що тим янголом можна коли-небудь зробитись! А проте така думка існує,— насправді це велике, несхитне і незламне, мов залізо, упередження! «Людина — тільки те, що вона їсть!» — найпереконливіше довів це твердження Енгельс, ну й зараза! Це ж колосальна брехня. Адже людина геть не така, вона набагато каламутніша й гидкіша, ніж просте питання, як «напхати пельку». Треба глянути не тільки на її тельбухи, а й на мізки!.. І на цьому відкриття не закінчаться! Щоб людина змінилася, її треба муштрувати. А чи вона піддається муштрі? Ні, вимуштрувати її система не спроможна. Людина майже завжди пристосовується, уникаючи всякого контролю! Невже вона рятується кружними дорогами? Яка ж вона спритна! Стережися ловити її на гарячому! Адже так чинять усі. Життя вже закоротке. Балачки про мораль ні до чого не доводять. Від них людина стає нещира і лицемірна. А нині проповідує кожна паскуда! Що більше нечестя, то довші казання! І як вони вихваляють — кожен себе!.. А яка ж та програма комунізму! Попри всілякі заперечення цілком матеріалістична! Вимоги тварюки заради тварюк!.. Головне — напихати пельку! Подивіться лише на розгодовану пикку гладуна Маркса. Та якщо вони й напихають пельку, насправді діється щось цілком протилежне. Народ тепер суверен! А суверен хоче жертви! Він володіє геть усім! А в самого й сорочки нема!.. Я кажу про Росію. В лєнінградських готелях усіх туристів купують — від голови до ніг, від сорочки до капелюха. Всім заправляє, всьому суперечить, усе підкопує й руйнує незнищений індивідуалізм. Лютий, жовчний, буркотливий, непереможний егоїзм пронизує, просякає, затрує жорстокі злидні, проступає на них, і від цього вони ще огидніші. Індивідуалізми об'єднуються, пов'язуються у фасції, «фашизуються», але не розвиваються.

Якщо комуністичне життя — це життя під музику,— ще прикріше, обмеженіше, досадніше й паскудніше, ніж тутешнє,— то треба, щоб танцював увесь світ, треба, щоб жоден кульгавий не став осторонь.

Хто не танцює,
Той стиха каже:
«Мені чогось бракує...»

Кінець сорому, мовчанню, ненависті й селяньському гнівові, це танок для всього суспільства, абсолютно для всіх. Нема вже ніяких соціальних лих, нема нікого, хто б заробляв менше за решту, хто б не міг танцювати.

Для духу, для радощів у Росії є тільки механіка. Ото вже дар провидіння! Справжня земля обіцяна! Ура! Щоб породити те феноменальне базікання, треба, безперечно, бути нестямно залюбленим у красні мистецтва «інтелектуалом», що вже не одне сторіччя сидів у мішку, в кущах, загорнувшись у вату, в найкращі папери світу; бути ніжною і стиглою виноградинкою, виплеканою на основі заплетених лозою урядових альтанок; бути найсолодшим овочем податків, що незмірно тішиться ірреальністю. Бо ж насправді машина загиджує, карає і

О
Б
Д
И
Ч
И

С
В
І
Т

вбиває все, що наближається до неї. Адже це її «добрий тон»! Завдяки їй постає «Пролетар», посувається «прогрес», виробляється «харч», будується «база»... Завдяки їй маси виходять на вуличний брук... З'являються вчені, і то як співчутливі інструктори... Вони під'юджують, радять, зривають усі застеренні клапани... «Я, ми дотримуємось «лінії»! Хай живе велике перетворення! Нам не бракує жодного гвинтика! З глибин канцелярій поширюється лад!» Усі балачки, всі брехні — про машину. А тим часом вони навіть не мислять!..

Яке ж облудне таке оновлення! Адже машина — це зараза! Цілковита поразка! Яка брехня! Які викрутки! Навіть найкраща машина ще ніколи нікого не звільнила! Вона ще безжальніше обертає людину на тварюку — оце й усе!.. Я працював лікарем на заводі Форда, я знаю, про що кажу. Всі форди однаковісінькі, байдуже, радянські чи ні!.. Покладатися на машину — це лише ще одне виправдання, щоб і далі чинити паскудство. Це означає уникати справжнього питання — єдиного, найпотаємнішого, найзначнішого, що постає в душі кожної людини, навіть у її плоті, в тілі, і більше ніде! Питання, справді невідомого всім можливим і неможливим суспільствам... Про нього ще ніхто ніколи не згадував: адже це не «політика»!.. Це грандіозне табу! «Надзвичайно» заборонене питання! Та відповідь на нього вже є — ось вона спинається, лежить, вивертається: на небі й на землі людина завжди мала тільки одного тирана — саму себе! І ніколи не матиме іншого. Либонь, якщо глянути інакше, це й погано. Бо людину, може, зрештою пощастило б намуштрувати, обернути на суспільну істоту.

Ось уже цілі сторіччя, як людину спонукають вихвалитись, обминають її справжні проблеми і притьмом женуть голосувати. Відколи занепали релігії, фіміам кадять уже людині і якомога туманять їй голову базиканням. Людина — це вже єдиний храм, і її силою змушують заплісувати очі. Її просто одурено. Вона вірить усьому, що кажуть, тільки-но їй починають лестити! Отоді й з'являються два антагоністичні класи! Що, невже є пані? І навіть робітники? Такий поділ штучний на всі сто відсотків! Усе залежить від спадщини і щастя! Скасуйте той поділ! Ви побачите — це те саме... Я кажу: «Це те саме» — і ось... Та ви скоро збагнете...

За три останні сторіччя політика ще дужче занастила людину, ніж за всю попередню історію. В середні віки ми були ближчі до об'єднання, ніж тепер... Тоді вбивався в силу дух спільноти. Брехня була краще «напахчена поезією», зворушливіша. А нині поезії вже нема.

Комунізм — матеріалістичний, отже, матеріальне в ньому передусім, а там, де йдеться про матеріальне, завжди перемагає не найкращий, а найцинічніший, найхитріший і найжорстокіший. Погляньте, як у тім СРСР миттю очунала грошва! Як швидко відновили гроші всю свою тиранічну силу! Ще й незмірно побільшили її! Аби тільки його хвалили — Пролетар погодиться з усім. Проковтне й не подавиться. Що далі його спихають у злидні і що дужче відгороджують від світу, то він огидніший від претензій та пихи! Це страхітливий феномен. І що тяжчі його нещастя, то більше він козириться! Відколи підупала віра, вожді вихваляють усі його вади, садизм, жорстокість і тримають Пролетаря в руках тільки завдяки йо-

О
Б
Л
И
Ч
И
Я

С
В
І
Т
У

го нечестям: зарозумілості, пихатості, войовничості,— одне слово, пориванню до смерті. Це ж чудові, неоціненні викрутки! І до них, здесьтиривши силу, вдаються знов і знов. А Пролетар здиhaє від злиднів і самолюбства! Насамперед від самолюбства! Претензії вбивають не гірше, ніж решта засобів. Краще, ніж решта!

Переважа великих християнських учень у тому, що вони не золотили пігулки. Не намагались отуманити, не зваблювали виборців, не мали потреби подобатись, не крутили гузном. Вони хапали людину ще в колисці й рішуче накидалися на неї, напучуючи без усякого сорому: «Гидунчику, ти завжди будеш тільки сміттям... Ти гівнюк ще з колиски... Ти хоч розумієш мене? Це ж очевидно, це загальний принцип. Хіба... коли придивитися ближче, ти, може, й маєш невеличкий шанс бодай трохи спокутувати свою нечестивість, огидність і безбожність... Треба тільки лагідно сприймати всі муки, випробування, злидні й тортури свого короткого чи довгого животіння. Будь найупослідженішим. Життя, паскудо, лише жорстоке випробування! Нічого не прагни! Не гляди торішнього снігу! Спаси свою душу — одне твоє щастя! Може, коли донесеш свого важкого хреста до могили й будеш правовірний, героїчно «затикаючи собі пельку», то гигнеш із принципами... Але це непевне... Здиhaючи, ти матимеш лише на крапельку менше гнилизни, ніж при народженні, і впадеш у ніч не таку душну, як ранок твого життя... Але не вибудовуй ілюзій! Оце й усе! Будь пильним! Не міркуй про велике! Для лайна те зась!...»

Отакої! І це проповідували поважно! І то правдиві отці церкви, що знали своє ремесло й не тішились ілюзіями!

Несита претензія на щастя — ось де незмірне ошуканство! Це ж вона ускладнила все життя. Саме вона обертає людей на отруйні, мерзенні й нестерпні істоти. В житті нема ніякого щастя, є тільки лихо — більше чи менше, ранне чи пізне, примітне чи потаємне, запізнile й підступне... «Якраз на щасливих спадає найбільше проклять»,— цей диявольський принцип таки справджується. Адже диявол, як завжди, мав слухність, повертаючи людину до матерії. І наслідки не забарились. За два сторіччя, шалюючи з гордоців, надимаючись пихою від захоплення механікою, людина стала нестерпна. Такою ми її бачимо й сьогодні — несамовиту, пересичену, сп'янілу від алкоголю й бензину, сповнену підозр і претензій бодай на хвилину заволодіти всім світом! Причмелену, непристойну, непоправну — барана й бугая водночас, а разом і гієну. Чудово. Послідуший вилупок дивиться в дзеркало і бачить у ньому Юпітера: ось де найбільше сучасне диво. Все пронизує несказання, всеосяжна пиха. Заздрість занапащує планету люттю, корчами, невітською напругою. У світі постало щось цілком протилежне тому, що прагли здобути силою. Нині будь-яку творчу натуру після першого ж її слова миттю розчавлюють ненавистю, шматують, палять вогнем. Увесь світ нині повернувся до критики,— отже, став украй пересічний. А та критика колективна, кривоока, догідлива, тупа і наскрізь рабська.

Принизити людину до матерії — ось новий потаємний і безжальний закон... Коли часом змішують бідну й багату кров, то ніколи не збагачують бідну, зате завжди збіднюють багату... Тепер утверджують усе те, що хвалюбою допомагає

О
Б
Д
И
Ч
И
И

С
В
І
Т
С

звести отупілу масу на манівці. Коли вже й хитрощів не стає і розвалюється система, тоді вдаються до довбні! До кулеметів! До льодяників! Нині запустили в дію весь арсенал — та ще й укупі з нищівними ударами оптимізму останніх революцій! Мільйони смертей і нищень, тож усі післяпотопні війни — немов оптимістична мелодія. Вбивці завжди бачать прийдешнє в рожевому світлі, це частина їхнього ремесла. Що ж, нехай і так.

Зрозуміло, що пригноблені завжди жили в злиднях і тяглися з останнього, але ж тепера злидні — одна з рушійних сил історії сучасного світу! Найжальогідніший гонор, пуста пиха, заздрість, невгамовна лють напасілися, загарбали й позапихали в комірчини-бокси всіх упосліджених, створивши несвітський лазарет майбутнього, посадивши всіх на карантин соціалізму.

«Метикуй, Пролетарю! Ти ж найвищий! Такої свободи, як у тебе, не має ніхто. Ти набагато вільніший — ось візьми й порівняй себе з рабами! І в'язниця в тебе не така! Подивись іще раз на себе в дзеркало! Ти побачиш горнятко для ідей! Голосуй за себе! Пролетарю, ти жертва системи! Я для тебе перетворю світ! Не переймайся своєю природою! Ти ж увесь — мов із широкого золота! Нехай це товкмачать тобі щодня! Тобі нема чим дорікнути! Лише ні про що не думай! Слухайся мене! Я прагну твого справжнього щастя! Я назву тебе імператором, хочеш? Або папою й милостивим Господом? Я назву тебе всім укупі. Вже й назвав! Де фотографії?»

Там, від Фінляндії до Баку, вже справдилося чудо! І його заперечити годі. Ох! Пролетар аж занедужав, коли навколо нього раптом утворилась порожнеча! Він іще не звик. Це ж для нього самого простерлось усе неозоре небо! Треба якнайшвидше відкрити четвертий вимір! Вимір братерств, тотожності з усім людством! Більше вже нікого не гнобитимуть... Нема вже експлуататорів на заріз...

«Усі твої скорботи стануть моїми», — а людину, все дужче її гноблячи та заплутуючи й відсуваючи від природи, змушують зазнавати чимраз тяжчих мук... І це дедалі згубніше позначається на нервовій системі. А всілякими муками наділяє передусім комунізм, — навіть іще більше, ніж багатство. І так буде завжди, в цьому якась фатальність, тут криється біологічний закон, і поступ нічогісінько не змінить, — якраз навпаки: коли й наділяють чим, то мук набагато більше, ніж радощів... Їх стає чимраз більше... Проте серце не подається. Адже признатися важко... Воно нарікає... Тікає... Шукає виправдань... Воно передчуває... І, зрозуміло, починає торгуватись! Та хіба можна збудувати комунізм без комуністів? Що ж, біда, то й біда. Треба тільки не подавати знаку! Бо хто скаже, що на ярмарку обважують, піде на шибеницю!..

Тож удаваймось до балачок! Нехай нам допоможуть усі вигадані катастрофи! Найхімерніші вороги! Треба зайняти кін! Лише не чіпайте в'язниць! Нам допоможуть найдикіші спілки! Найкровожерніші змови! Апокаліпсичні процеси! Треба знаходити чорта! І зробити це всюди! Знайти винуватця всіх лих! По щирості, напустити туману! Пом'якшити тверду правду: всі ці страхиття не пасують «новим людям»! А насправді ті «нові люди» такі ж паскуди, як і давні!

А ми тут іще тішимося. Нас не силують зазіхати на світ. Тут ще й досі є «гноблені»! І можна торочити, що всі прокляття долі наслані кровопивцями, отим раком, що звється «експлуатором!» І жити собі, мов тварюки. І ні сном ні духом нічогісінько не знати!.. А що діяти, коли вже нема права повстати! Коли навіть не можна буркнути? Життя тоді робиться нестерпним!..

Про це писав іще Жюль Ренар: «Не досить бути щасливим, треба, щоб решта людей не мала щастя». Ох! Як прикро, коли тебе змушують перебрати на себе всю скорботу — муки інших, незнаних і безвісних людей, змушують гарувати тільки задля них... Пролетаря переконали, що саме «інші» — джерело всіх нещаст, уся гидь і жовч! Ох! Яке ошуканство! Ну й паскудство! Бо ж там «інших» уже немає...

Проте нових обраних оновленого суспільства там старанно замикають. Навіть у Петропавлівській фортеці, цій славетній в'язниці, де так пильно охороняли колишніх бунтівників, ті могли думати що завгодно. Тепер із думкою покінчено остаточно. Звичайно, й мови нема про те, щоб писати! Адже навіть сумніву немає: Пролетаря, цього підопічного нової системи, охороняють якнайпильніше, тримають за сотнями тисяч смуг колючого дроту! Його бережуть

від нечистого закордону і навіть від пережитків старого світу. Це він, Пролетар, (коштом власних злиднів) утримує найчисленнішу, найкровожернішу поліцію на світі, якій ніколи не бракує ні підозр, ні садизму! Ох! Пролетаря ніколи не лишають на самоті! За ним невисипує стежать! І, Пролетарю, стежитимуть завжди!.. Але ж яка там нудьга! Її не приховаєш! Як кортить вирватись! Обернутись на «екс-туриста» і трохи розважитись! І вже ніколи не повертатись. Це те, що можна закинути радянській владі. Але навіть боятися не треба, що хтось спробує тікати. Влада спокійна. На таке ніхто не наважиться! Інакше там не сталося б нікого!

А в нас, Пролетарю, ще можна розважитись! Кожен має бодай трохи дозвілля, час на веселі походеньки, має, зрештою, втіхи. Навіть експлуатований на шістсот відсотків робітник має свої розривки. Як він любить вискочити з роботи в новісінькому смокінгу (взятому напрокат) і купити собі віскі, яке п'ють мільйонери! Веселитись у кіно! Він буржуазний до самих кісток! Він полюбляє тільки фальшиві вартості. Він усе мавпує, він просто розбещений... зледазів душею. Він полюбляє тільки те, що дорого коштує! Або, виказуючи свій гандж, те, що йому здається таким! Він схилиється перед силою. Зневажає слабких! Він сповнений пихи й зарозумілості і шанує тільки ошуканців! Переймаючись лише зовнішнім, хоче, щоб усе було на видноті! Він липне до неону, наче муха! І нічого не може вдіяти. Він вульгарний. Він зупиняється якраз перед тим, що могло б йому дати щастя, злагіднити душу. Він страждає, калічиться, спливає кров'ю, дохне і нічого не навчатись. Йому бракує органічного чуття. Він відвертається від нього, боїться його і робить своє життя дедалі тяжчим. Він щосили поривається до смерті, ніколи не спромагаючись наблизитися до неї... Найхитріший, найжорстокіший, — той, хто виграє в цій грі, — зрештою має тільки більше зброї в руках, щоб убивати далі і вбити себе самого. І так без кінця і краю, ставки зроблено!.. Ось уже й грають! А тепер виграш!..

Там, у СРСР, людина запихається дурістю. Її б'ють по всій лінії, а вона витріщається, як їде «комісар» у своєму не дуже новому «пакарді». Людина працює, мов каторжна, працює виборює життя... Навіть на вулиці не дають їй ніякої волі! Бо ж добре знають усі її звички і навички! Знають, як проганяти її з вулиць прикладами!.. Адже їй належить лише майбутнє! Точнісінько, як і тут!.. «Завтра й голитимуть задурно...» Чому ж воно так не клеїться, Іване? Бо бракує інстинкту справедливості. Так усе дуже просто! По суті, як добре поміркувати, не було жодної потреби чекати так довго, щоб поділити багатство. За це можна було взятись іще в хліборобські часи, на початку людської історії... Тож навіщо всі ті кривляння? Таж мурахи не мають заводів, проте це їм нітрохи не заважає... «Один за всіх, усі за одного», — такий у них девіз!

Капітал! Капітал! Пролетарю, це ж ти сам! А твоя роландова борозна⁶ — між сидниць... Пролетарю, тепер ти сам! Над тобою вже немає гнобителів! Чому ж ізнову розпочалися паскудства? Бо вони постають *spronte sua*⁷, породжені твоєю власною пекельною натурою, і тут не треба ні тішитись ілюзіями, ні лютувати. Почалися, та й годі.

Чому добрий інженер заробляє сім тисяч карбованців на місяць, — запитував я в Росії, — а прибиральниці лише п'ятдесят? Чари! Чари! Бо всюди падлюки! Там, як і тут! Чому пара черевиків коштує аж дев'яносто франків? А підбити абияк нові підшви (я це бачив) — вісімдесят?.. А лікарні? Звісно, як не брати до уваги пристойної в Кремлі й палат для інтуристів, решта просто брудні. Вони існують не більше, ніж на одну десяту нормального бюджету. Вся Росія живе на одну десяту нормального бюджету, крім Поліції, Пропаганди, Армії...

Це все — тільки ще одна несправедливість, що зіп'ялась під новим ім'ям, куди страшніша від давньої, дабагато анонімніша, краще закамуфльована, вдосконалена, неблагання, захищена, мов панцером, мірадами вкрай досвідчених у насильстві поліцаїв. Ох! А несхибна діалектика не бариться зготувати для нас пояснення мерзенного занепаду, незмірного ошуканства!.. Та ніхто в світі не плеше так завзято язиками, як росіяни! Тільки в одному не можуть вони признати-

⁶ Роландова, або центральна, борозна мозку відокремлює лобну ділянку від тім'яної. Назва походить від прізвища італійського анатома Л. Роландо (1770 — 1831).

⁷ Самі по собі (латин.).

ся, їм несила проковтнути таку пігулку: людина — найогидніший покидьок! Хай там як, а людина завжди створює собі муки, немов сифіліс — гуми... Ось у цьому й правдива механіка, глибинна суть системи! Треба вбити всіх лестунів — той найсильніший опіум для народу...

Людина виявляє свою людяність десь так само, як курка — здатність літати. Коли курку копнули ногою або мало не роздушили її колесом, вона злітає аж до покрівлі, але миттю опускається в тванюку, щоб і далі дзьобати послід. Така її природа, і такі в неї амбіції. І в нас, у суспільстві, діється те саме. Люди бо-дай трохи перестають бути падлюками тільки після нещастя. Коли все більш-менш заспокоїться, природа знову бере своє. Тому про революцію слід судити через двадцять років після її перемоги.

«Я, ти, ми хижакі, ошуканці, паскуди!» — на жаль, цього ніколи не скажуть. Бо ж правдива революція буде революцією Признань, великим очищенням!

Але Совети погрузають у нечесті, вдаються до дедалі брехливіших вигадок. Вони добре тямлять, як пошивати в дурні. Вони погрузили в пропаганді, цукром підсолджують лайно й видають його за цукерки. Ось де вся зараза системи.

Ет! Насправді лише змінився пан! Постало нове насильство, вдалися до нової брехні й нових викрутнів — до всілякого рекламного паскудства! А там тямлять, як ставити декорації! З цим не баряться. На трибуни повилазили нові сутенери!.. Погляньте на тих новітніх апостолів! Які ж вони співучі й товстопузі!.. І те названо величним повстанням! Грандіозною битвою! А які жалюгідні трофеї! Задрісні повстали проти зажерливих! — через те й знялася та буча. А насправді тільки змінилися декорації... Тепер є все — неоптази, неокремль, неосуки, неоленінці, неоісуси! Хоча попервах вони були щирі... А згодом усе зрозуміли! (Тих, хто не зрозумів, розстрілюють.) Вони не винні, а просто покірні!.. Якби не вони, були б інші — цього навчив їх досвід... Тепер вони пильніші, ніж будь-коли... А душа — тепер просто «червона книжечка»!.. Душа занапащена, її вже нема!.. Адже новим панам відомі порухи і пороки мерзенного Пролетаря... Отже, нехай він нахваляється! Нехай страждає, пишається й доносить!.. Така його натура, більше він ні до чого не придатний! Що ж Пролетарю робити? Іди в будинок культури! Слухай мою оперету, читай мою газету — тільки цю, і більше ніяку! І затам собі силу моїх казань! А над усе, паскудо, не заривайся, бо я відірву тобі голову! Пролетар заслуговує тільки на те, щоб його запхали до клітки!.. Коли всюди вербуютъ викажчиків, то вже ясно, чого вам чекати!.. І це ще не кінець! Нові пани робитимуть бозна-що й казна-що, аби тільки скинути з себе відповідальність. Закриють усі виходи. Встановлять тоталітарний режим! Із євреями або без євреїв. Це все не має значення!.. Головне — вбивати!.. Скільки затятих еретиків і сектантів загинуло на вогнищі в похмуру для людства добу?.. А оскільки в левовій пащі?.. На галерах?.. А скількох закатувала інквізиція? Через невіру в непорочне зачаття Марії або через три рядочки Заповіту? Їх навіть годі полічити! І які ж висувала мотиви? А хіба мотиви потрібні? Навіщо вони здалися!.. З цього погляду часи не дуже й змінилися, і вбивати тепер не важче. Можна ще й вигубити людство задля нездійснених химер! Отакі вони, гримаси комунізму! Нині, щоправда, це не має ніякої ваги. Люди здихають за ідею, якої навіть несила збагнути! І все-таки вони безгрішні, хоч, може, й не здогадуються про це!.. Добре розраховати, коли мріш,— це, мабуть, і є Надія? Ще й прекрасне майбутнє? Війни невідомо за що! Дедалі лютіші й страхітливіші! Такі, що зачеплять кожного, загине весь світ... Люди зразу стануть героями, а на додачу ще й прахом!.. Ті війни виметуть землю... Вже ніхто нікому не служитиме... Станеться очищення Ідеєю...

